

แนวความคิด ทฤษฎีและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดและทฤษฎีที่สำคัญในการศึกษา

๑. แนวความคิดด้านการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

Arthur T. Mosher^๑ กำหนดปัจจัยหลายประการที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาการเกษตร โดยจัดไว้ว่า มีปัจจัยหลัก (essentials) ๕ ประการ และตัวเร่ง (accelerators) อีก ๔ ประการ

ปัจจัยหลัก ได้แก่

๑. การตลาดสินค้าเกษตร
๒. การเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการใหม่ ๆ ทางการผลิต
๓. การเข้าถึงของปัจจัยการผลิตและเครื่องมือในท้องถิ่น
๔. สิ่งกระตุ้นให้เกษตรกรทำการผลิต เช่น ราคาผลผลิต
๕. การคมนาคมขนส่ง

ตัวเร่ง

สำหรับตัวเร่งที่จะทำให้การพัฒนาการเกษตรเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ได้แก่

๑. การศึกษาเพื่อการพัฒนา
๒. สินเชื่อเพื่อการผลิตทางการเกษตร
๓. การรวมกลุ่มเกษตรกร

^๑Arthur T. Mosher, Getting Agriculture Moving, (Frederick A. Praeger, Inc., Publishers, New York : 1966), pp.61 and 121

๔. การปรับปรุงและการขยายที่ดินที่ใช้ในการเกษตร

๕. การวางแผนพัฒนาการเกษตรของประเทศ

Mosher เปรียบเทียบปัจจัยหลัก ๕ ประการว่า เป็นเสมือนสิ่งประกอบกันเข้าเป็นวงล้อของการพัฒนาการเกษตร และตัวเร่งอีก ๕ ประการ เป็นสิ่งที่ช่วยหมุนวงล้อของการพัฒนาการเกษตรนั้นให้เคลื่อนที่ไปข้างหน้าได้อย่างรวดเร็ว

ลักษณะการผลิตข้าวเป็นกรรมวิธีทางกายภาพ แต่ปัจจัยที่กำหนดผลผลิตของข้าว นั้น จะมีแต่ปัจจัยทางกายภาพอย่างเดียวหาพอมิ ปัจจัยทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมก็มีอำนาจในการกำหนดผลผลิตของข้าวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลักษณะการผลิตที่ปรากฏอยู่ในประเทศด้อยพัฒนา แสงว กุลทองคำ และ Shao-er Ong^๑ ได้เขียนพันธกิจ (Function) ของการผลิตข้าวของประเทศไทยไว้ในหนังสือ "Rice Economy of Thailand" โดยแสดงให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการผลิตข้าวของไทย ดังนี้

$$RP = f(P1-5, E1-5, C1-5)$$

เมื่อ RP = ผลผลิตข้าว

P = ตัวแปรทางกายภาพต่าง ๆ ได้แก่

P1 = การชลประทาน

P2 = เครื่องทุ่นแรงรวมทั้งเครื่องมือกล

P3 = เมล็ดพันธุ์ที่ดี

P4 = ปุ๋ย

P5 = มาตรการการป้องกันพืชผล

^๑Sawaeng Kulthongkham and Shao-er Ong, Rice Economy of Thailand, (Division of Agriculture Economics, Ministry of Agriculture, Bangkok, Thailand).p.72.

- E = ตัวผันแปรทาง เศรษฐกิจ ได้แก่
- E1 = ราคาข้าวที่ฟาร์ม
 - E2 = ต้นทุนการบริการตลาด
 - E3 = ภาษีขาออก (รวมทั้งค่าพิธีเยี่ยมข้าว)
 - E4 = ลินเชื่อเพื่อซื้อเครื่องมือฟาร์มต่าง ๆ
 - E5 = อุปสงค์ของข้าวในตลาดต่างประเทศ
- C = ตัวผันแปรต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม ได้แก่
- C1 = ความพึงพอใจของผู้บริโภค
 - C2 = ทัศนคติการทำงานของชาวชนบท
 - C3 = สวัสดิการของครอบครัว
 - C4 = ความเชื่อทางศาสนา
 - C5 = มาตรฐานการศึกษาของประชาชน

จากพันธกิจการผลิตข้าวดังกล่าว จะเห็นว่า น้ำ เครื่องมือเครื่องจักร เมล็ดพันธุ์ น้อย และการป้องกันศัตรูพืช ซึ่งเป็นวิทยาการหรือเทคโนโลยีทางการผลิตนั้น เป็นปัจจัยผันแปรทางกายภาพที่สำคัญ อันมีบทบาทในการเพิ่มผลผลิตข้าวโดยตรง

กระจำัง พันธุมนาวิณ^๑ ได้พยายามจัดหมวดหมู่ของปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนา การเกษตร โดยรวบรวมจาก Mosher (1966) และที่ Hapgood และ Millikan (1955) ทำการวิเคราะห์ไว้ สรุปผลได้คือ

๑. ปัจจัยกายภาพ

^๑กระจำัง พันธุมนาวิณ, "แนวความคิดในการปรับปรุงระบบเพื่อพัฒนาการเกษตร" ข่าวสารการเกษตร, ปีที่ ๒๓ เล่มที่ ๖ (ธันวาคม ๒๕๒๑ - มกราคม ๒๕๒๒) : หน้า ๖๒-๖๔๑

๑.๑ ความต้องการทางวัตถุ

- ดิน
- น้ำ
- อากาศ
- เมล็ดพันธุ์
- ปุ๋ย
- ยาปราบศัตรูพืช
- อาคารโรงเรือน
- สัตว์ใช้แรงงาน
- สัตว์เลี้ยง
- เครื่องมือ เครื่องกล
- เชื้อเพลิง และพลังงานอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สัตว์เลี้ยง

๑.๒ ความต้องการแรงงาน (ของมนุษย์)

๒. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- ๒.๑ ระบบการขนส่ง การเก็บ การแปรรูป การตลาด ของสินค้าเกษตร
- ๒.๒ ระบบการจัดการ แจกจ่าย วัสดุการผลิตและสินเชื่อ
- ๒.๓ ราคาวัสดุการผลิต อัตราดอกเบี้ยในการกู้ยืม
- ๒.๔ ราคาผลิตผล เกษตร ราคาขายปลีกต่อผู้บริโภค
- ๒.๕ ระบบการเก็บภาษี พยางราคา จัดโควตาการผลิตและการขาย

๓. ปัจจัยทางระบบงานและวิธีจัดการ

- ๓.๑ ระบบการเช่าที่ดิน
- ๓.๒ ขนาดของที่ทำกิน
- ๓.๓ นโยบายและบริการทั่วไปของรัฐ

๓.๔ กลุ่มชาวนา (เกษตรกรจัดตั้งเองหรือรัฐจัดตั้งขึ้น) เพื่อ

- ประมาณกำลังการผลิต
- ให้บริการทางเศรษฐกิจ (ซื้อขาย สินเชื่อ)
- ให้บริการทางสังคม (อนามัย โรงเรียน)
- จัดการปกครองตนเองในท้องถิ่น
- กระจายถ่ายทอดความรู้

๔. ปัจจัยทางสังคม (วัฒนธรรม จิตวิทยา)

๔.๑ สถานะของกลุ่มเกษตรกร หรือสถาบันเกษตรกร การปฏิบัติ

ค่านิยมพื้นฐานของสังคมส่วนรวมของประเทศ

๔.๒ ปัจจัยทางระบบรัฐประศาสนศาสตร์ เช่น โครงสร้างของระบบ

ข้าราชการ ค่านิยมวิธีการปฏิบัติงานของข้าราชการ

๔.๓ โครงสร้างทางสังคม ค่านิยมทางวัฒนธรรมและความเคลื่อนไหว

ของชุมชนเกษตร

๔.๔ ขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งกีดขวาง การเปลี่ยนแปลง

แรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ระหว่างผลการ

เปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งที่มีผลต่อส่วนอื่น ๆ ของสังคม

๕. ปัจจัยทางวิชาการ

๕.๑ ระบบการจัดการและบริหารของการวิจัยทางบริสุทธิ์และประยุกต์

๕.๒ การกระจายความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

- เทคนิคการผลิต (การเพาะปลูก พันธุ์ ดิน น้ำ การป้องกัน
ปราบปรามศัตรูพืช)

- ความรู้ทางเศรษฐกิจ (เศรษฐศาสตร์การใช้ที่ดิน เศรษฐ-
ศาสตร์ทั่วไป การจัดการฟาร์ม)

- ระดับการศึกษาทั่ว ๆ ไป เช่น ความรู้หนังสือ การศึกษาผู้ใหญ่
และระบบสื่อสารมวลชน

๒. ทฤษฎีการผลิตทางเศรษฐศาสตร์

ทฤษฎีการผลิตทางเศรษฐศาสตร์^๑ กล่าวถึงการผลิตไว้ว่า การผลิต คือ การเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิตหรือทรัพยากรที่ใส่เข้าไป (Input or Resources) ตามหลักเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องให้เป็นเศรษฐกิจหรือผลผลิต (Output or Product) ที่มีอรรถประโยชน์ตามต้องการ การผลิตเกี่ยวข้องกับการใช้ศิลปะหรือเทคโนโลยีที่มีอยู่ในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งองค์การธุรกิจการผลิต (Firm) เป็นผู้ดำเนินการโดยตลอด ถ้าปราศจากเทคโนโลยีแล้ว การผลิตอาจเป็นไปไม่ได้ ปัจจัยการผลิตกับผลผลิตย่อมมีความสัมพันธ์ทางกายภาพซึ่งกันและกัน ปัจจัยการผลิต ประกอบไปด้วยสิ่งต่าง ๆ คือ

๑. ที่ดิน
๒. แรงงาน
๓. ทุน
๔. ผู้ประกอบการ

ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในเรื่องของการผลิต คือ ผู้ประกอบการ เพราะเป็นปัจจัยมนุษย์ ซึ่งสามารถที่จะทำการตัดสินใจจัดสรรปัจจัยอื่นให้เหมาะสมในการผลิตได้ ในการผลิตทางการเกษตร ผู้ประกอบการย่อมหมายถึงตัวเกษตรกรเอง ดังนั้น จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญสูงสุด เพราะเป็นปัจจัยที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น การยอมรับการใช้เทคโนโลยี การตัดสินใจลงทุนเพื่อเพิ่มผลผลิต การจัดสรรแรงงาน ตลอดจนการดำเนินการผลิต ดังนั้น ในการจัดการเรื่องการผลิตจะเป็นไปอย่างไร ล้วนเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยาของตัวเกษตรกรเองทั้งสิ้น

^๑ทิพย์ ทิพย์ชัยเมธา, เศรษฐศาสตร์จุลภาค, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ : ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

ในปัจจุบันนี้ การพัฒนาการเกษตรให้ความสำคัญกับตัวเกษตรกรอย่างมาก เพราะปัจจัยของตัวเกษตรกรอันเป็นปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยา เป็นสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ในการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มผลผลิต และนำเอาวิทยาการนั้นไปใช้ นอกจากนี้ การเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ ยังจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้และสร้างทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ นั้น^๑ เพื่อผลักดันให้เกษตรกรตัดสินใจยอมรับวิทยาการนั้นไปปฏิบัติต่อไป กล่าวได้ว่า การพัฒนาการเกษตรเริ่มต้นที่การพัฒนาตัวเกษตรกรเป็นสิ่งแรก

การพัฒนาตัวเกษตรกรหรือการพัฒนาตัวบุคคลนั้น คือ การพัฒนาบุคคลให้กลายเป็นคนสมัยใหม่ (modern man) การที่บุคคลจะพัฒนาเป็นคนสมัยใหม่นั้น จะต้องมีคุณสมบัติทางจิตวิทยา หรือความรู้สึกรากคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมบางอย่าง คุณสมบัติเหล่านั้น บางครั้งรวมเรียกว่า "Modernity" และกระบวนการที่ทำให้บุคคลพัฒนาจนมีคุณสมบัติเช่นนั้น เรียกว่า "Modernization"^๒

การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล ย่อมมีผลกระทบต่อสังคมโดยรวม โดยทำให้สังคมโดยรวมเปลี่ยนแปลงไปด้วย การพัฒนาบุคคลย่อมมีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมจากลักษณะสังคมแบบดั้งเดิมมาเป็นสังคมสมัยใหม่^๓

^๑Everett M. Rogers, Communication Strategies for Family Planning (New York : The Free Press, 1973) pp.98-101.

^๒บุญเลิศ สุกคิลก, "สื่อสารมวลชนและการพัฒนาประเทศ : วิเคราะห์เชิงทฤษฎีและวิจัย", วารสารธรรมศาสตร์, ๑(กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๐) : หน้า ๑๐.

^๓Everett M. Rogers with Lynne Svenning, Modernization Among Peasants : The Impact of Communication (New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1969) p.15.

การเปลี่ยนแปลงสังคมจากแบบดั้งเดิมมาเป็นสังคมสมัยใหม่ ย่อมมีผลถึงการใ้
 วิทยาการใหม่ ๆ หรือเทคโนโลยีที่ทันสมัย Rogers และ Svenning พบว่า บุคคลที่
 ทันสมัยจะมีการยอมรับนวัตกรรม (Innovativeness) เร็วกว่า บุคคลที่จัดอยู่ในจำพวก
 ล้าหลัง^๑ Joseph A. Kahl พบว่า ในสังคมสมัยใหม่จะนิยมใช้วิธีการผลิตแบบใหม่
 มีการค้นคว้าวิจัย ส่วนสังคมแบบดั้งเดิมจะใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมสืบทอดกันมา^๒ Alex
 Inkeles และ David H. Smith ศึกษาพบว่า บุคคลที่มีความพร้อมมากใน
 การยอมรับประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น การใช้พันธุ์พืชชนิดใหม่ การใช้ปุ๋ย จะเป็นคนทันสมัย
 มากกว่าคนอื่น ซึ่งมีความพร้อมในการยอมรับประสบการณ์ใหม่ ๆ น้อยกว่า^๓

การพัฒนาการเกษตรสามารถสรุปได้เป็น ๒ ประเด็น คือ ประเด็นแรกเป็น
 การพัฒนาบุคคลหรือตัวเกษตรกรเอง ประเด็นที่สอง เป็นการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ
 หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไปยังเกษตรกรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ประเด็นทั้งสองต่าง
 เป็นแรงเสริมซึ่งกันและกันเพื่อพัฒนาการเกษตร กล่าวคือ การพัฒนาบุคคลให้ เป็นคนทันสมัย
 ทำให้การเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกัน ในขณะที่ทำการ
 เผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ นั้น ก็เป็นการพัฒนาบุคคลควบคู่กันไปด้วย

^๑Ibid., p.291-292.

^๒Joseph A. Kahl, The Measurement of Modernization
 (Austin and London : The University of Texas Press, 1968),
 pp/4-5.

^๓Alex Inkeles and David Horton Smith, Becoming Modern :
Individual Change in Six Developing Countries, 2nd.ed. (Cam-
 bridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1976) pp.19-20.

การพัฒนาบุคคลให้เป็นคนทันสมัย และการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ ไปยัง
 เกษตรกร ล้วนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ การสื่อสาร (Communication) ทั้งใน
 รูปการสื่อสารมวลชน (Mass Communication) และการสื่อสารระหว่างบุคคล (Inter-
 personal Communication) ในแง่ของการพัฒนาบุคคล การสื่อสารก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
 คุณสมบัติทางจิตวิทยา ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลในแง่ของการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ
 การสื่อสารก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทัศนคติ และอาจเปลี่ยนแปลงถึงพฤติกรรม
 ของบุคคล บทบาทของการสื่อสารในการเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล เรียกว่ากระบวนการ
 ทำให้เป็นคนทันสมัย (Modernization) ก่อน บทบาทของการสื่อสารในการเปลี่ยนแปลง
 ในระดับสังคมส่วนรวมเรียกว่าการพัฒนา (Development)^๑

๓. แนวความคิดในการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนทันสมัย

แนวความคิดในเรื่องกระบวนการทำให้บุคคลในสังคมแบบดั้งเดิมกลายเป็น
 คนทันสมัยนั้น Rogers และ Svenning ได้ศึกษาถึงเรื่องนี้ โดยศึกษาชาวานาใน
 กลุ่มประเทศละตินอเมริกา และได้เสนอแนวความคิดเอาไว้ว่า ปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลมีความ
 ทันสมัยนั้นขึ้นอยู่กับ การอ่านออกเขียนได้ (literacy) การเปิดรับสื่อมวลชน (Mass
 Media Exposure) การมีประสบการณ์ภายนอกสังคม (Cosmopolitaness)
 การเข้าใจบทบาทของผู้อื่น (Empathy) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement
 Motivation) ความเชื่อถือโชคชะตา (Fatalism) การยอมรับนวัตกรรม
 (Innovativeness) ความรู้ทางการเมือง (Political Knowledge)
 และความมุ่งหวัง (Aspiration) ของบุคคลนั้น ๆ โดยการอ่านออกเขียนได้
 การเปิดรับสื่อมวลชนและการมีประสบการณ์ภายนอกสังคมเป็นตัวแปรต้น ที่จะทำให้บุคคลมี
 การยอมรับนวัตกรรม ความรู้ทางการเมือง และความมุ่งหวังในชีวิต ซึ่งก่อนจะเกิด

^๑บุญเลิศ ศุกคิลก, "สื่อมวลชนและการพัฒนาประเทศ : วิเคราะห์เชิงทฤษฎี
 และวิจัย", หน้า ๑๖-๑๗.

ลักษณะดังกล่าว จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติทางจิตวิทยาของบุคคล อันได้แก่ ความเข้าใจบทบาทของผู้อื่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความเชื่อถือโชคชะตา ทำหน้าที่เป็นแรงผลักดัน ซึ่งสามารถอธิบายเป็นรูปแบบ (Paradigm) ได้ดังนี้^๑

แผนภาพที่ ๑ รูปแบบตามแนวความคิดของ Rogers ในเรื่องความทันสมัย

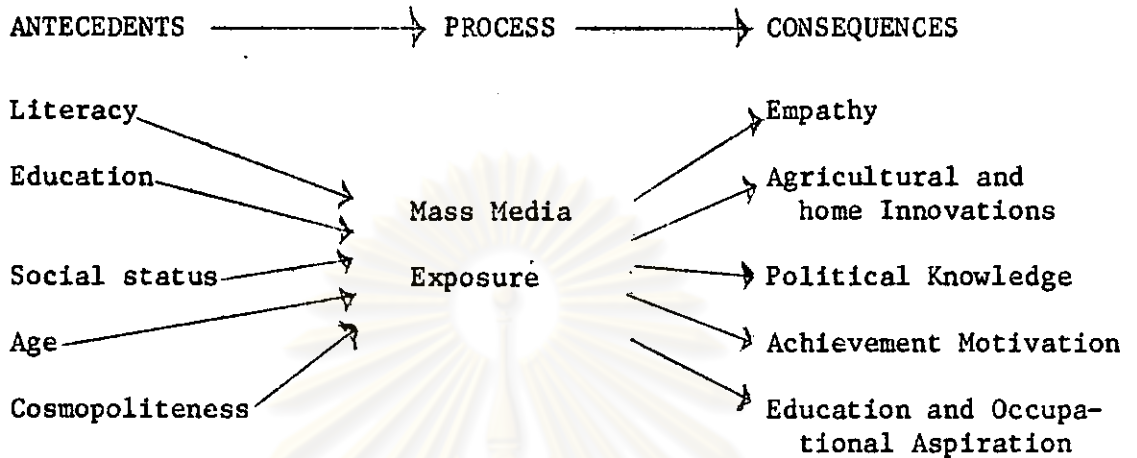
<u>ANTECEDENTS</u>	<u>INTERVENING</u>	<u>CONSEQUENCES</u>
Literacy	Empathy	Innovativeness
Mass Media Exposure	Achievement Motivation	Political Knowledge
Cosmopolitaness	Fatalism	Aspirations

นอกจากนี้ Rogers ยังได้ศึกษาบทบาทของการเปิดรับสื่อมวลชน ในฐานะที่เป็นปัจจัย ซึ่งอยู่ระหว่างกลางหรือตัวแปรแทรก (Intervening Variable) ในกระบวนการทำให้ทันสมัย (Modernization) อีกด้วย โดยให้แนวความคิดว่า สื่อมวลชนเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้คนมีความทันสมัย ทั้งนี้เพราะ บุคคลที่ปีการศึกษาสูง อ่านออกเขียนได้ดี มีสถานภาพทางสังคมสูง มีอายุพอสมควร และมีประสบการณ์ภายนอกสังคมสูง จะเปิดรับต่อสื่อมวลชนสูงด้วย และจากการเปิดรับต่อสื่อมวลชนนี้เอง ก่อให้เกิดความทันสมัยในบุคคล คือ สามารถเข้าใจบทบาทของบุคคลอื่นได้ มีความกล้าในการยอมรับนวัตกรรม มีความรู้ด้านการเมือง มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และมีความมุ่งมั่นหวังในด้านการศึกษาและอาชีพด้วย ซึ่งแสดงว่าการเปิดรับสื่อมวลชนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ สำหรับการทำให้ทันสมัย ซึ่งสามารถแสดงได้เป็นแผนภาพดังนี้^๒

^๑Everett M. Rogers with Lynn Svenning, op.cit., p.50.

^๒Ibid., p.102.

แผนภาพที่ ๒ แนวความคิดของ Rogers ในเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อความทันสมัย

ผลการศึกษาของ Rogers และ Svenning ดังกล่าว มีรายละเอียด คือ

๑. การอ่านออกเขียนได้ (Literacy) มีความสัมพันธ์สูงกับการอ่านหนังสือพิมพ์ ค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๔๓๐ ซึ่งมากกว่าความสัมพันธ์ต่อสื่ออื่นที่ไม่ใช่หนังสือพิมพ์ ส่วนค่าสหสัมพันธ์ระหว่างการอ่านออกเขียนได้กับการเปิดรับสื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์) เท่ากับ ๐.๔๒๒^๑

๒. การศึกษา (Education) มีค่าสหสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน เท่ากับ ๐.๕๐๘^๒

๓. การมีประสบการณ์ภายนอกสังคม (Cosmopolitanism) มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชนสูงมาก คือ มีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๕๕๑^๓

^๑Ibid., pp.104-105.

^๒Ibid., p.105.

^๓Ibid., p.106-107.

๔. สถานภาพทางสังคม (Social Status) ผู้มีสถานภาพทางสังคมสูง จะเปิดรับสื่อมวลชนสูง เพราะบุคคลเหล่านี้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี พอที่จะหาซื้อสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุและโทรทัศน์ได้สะดวก ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางสังคมกับการเปิดรับสื่อมวลชน เท่ากับ ๐.๕๐๐^๑

๕. อายุ (Age) ในสังคมชรา ผู้สูงอายุมักจะมีการศึกษาต่ำ สถานภาพทางสังคมต่ำ และดูเหมือนว่า การเปิดรับสื่อมวลชนจะต่ำด้วย ปัจจัยเหล่านี้ เนื่องจาก การอ่านออกเขียนได้ ผู้ที่มีอายุน้อยจะมีความสนใจในสื่อมวลชนสูงกว่า^๒

๖. การเข้าใจบทบาทของผู้อื่น (Empathy) มีค่าสหสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน เท่ากับ ๐.๔๔๖^๓ การเปิดรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลมีความเข้าใจในบทบาทของผู้อื่น และผู้ที่มีความเข้าใจบทบาทของผู้อื่นสูง จะมีความสนใจในข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ สูงด้วย

๗. การยอมรับนวัตกรรม (Innovativeness) การยอมรับนวัตกรรมทางการเกษตร (Agricultural Innovativeness) มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน ค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ ๐.๔๒๒ ส่วนการยอมรับนวัตกรรมเรื่องที่อยู่อาศัย (Home Innovativeness) มีค่าสหสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน เท่ากับ ๐.๕๑๕ ซึ่งในเรื่องนี้ Rogers และ Svenning ได้อธิบายไว้ว่า บทบาทของสื่อมวลชนในกลุ่มชาวนาในประเทศคอสตาริกานั้นมีบทบาทเป็นสิ่งที่ช่วยสร้าง "บรรยากาศของการพัฒนา" ขึ้นมามากกว่าที่จะเสนอรายละเอียดสำหรับการยอมรับนวัตกรรม แต่ถ้าหากนำเอาสื่อมวลชนมารวมกันกับการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) แล้วดูเหมือนว่าจะ เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องนวัตกรรมไปสู่กลุ่มชาวนาได้^๔

^๑Ibid., p.107.

^๒Ibid.

^๓Ibid., pp.108-109.

^๔Ibid., pp.109-111.

๘. ความรู้ด้านการเมือง (Political Knowledge) มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ ๐.๕๗๒^๑

๙. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) จากการศึกษาของ Rogers และ Svenning พบว่า ถ้าหากสื่อมวลชนในประเทศที่กำลังพัฒนาเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว และเรื่องราวเกี่ยวกับการดำรงชีวิตตามแบบชุมชนเมือง บุคคลที่เปิดรับสื่อมวลชนสูง จะมีระดับของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงตามไปด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และการเปิดรับสื่อมวลชน มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ ๐.๓๑๘^๒

๑๐. ความมุ่งหวังในเรื่องการศึกษาและอาชีพ (Educational and Occupational Aspirations) ความสัมพันธ์ระหว่างความมุ่งหวังในเรื่องการศึกษากับการเปิดรับสื่อมวลชน มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ ๐.๕๐๘ และความสัมพันธ์ระหว่างความมุ่งหวังในการประกอบอาชีพกับการเปิดรับสื่อมวลชน มีค่าสหสัมพันธ์ เท่ากับ ๐.๓๐๐^๓

นอกจากแนวความคิดของ Rogers และ Svenning ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีนักวิชาการอีกหลายรายที่ทำการศึกษาดังเรื่องการทำให้นุคคลเป็นคนทันสมัย และการเปลี่ยนแปลงของสังคมแบบดั้งเดิมมาเป็นสังคมสมัยใหม่ Daniel Lerner เสนอแนวความคิดว่า^๔ เมื่อมีการขยายตัวทางชุมชนจนกลายเป็นเมือง (Urbanization) จะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านการเรียนรู้ คือ ระดับการรู้หนังสือที่สูงขึ้น ทำให้การเปิดรับสื่อมวลชนแพร่หลายมากขึ้น และในทำนองเดียวกัน เมื่อชุมชนมีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น สังคมจะขยายขอบข่ายของสื่อมวลชน และการขยายตัว

^๑Ibid., p.112.

^๒Ibid., p.108.

^๓Ibid.

^๔Daniel Lerner, The Passing of Traditional Society : Modernizing in the Middle East (New York : The Free Press, 1968), p.60.

ของสื่อมวลชน จะทำให้ระดับการรู้หนังสือเพิ่มขึ้น ซึ่งจะกระตุ้นให้ความสนใจและเข้าร่วม
ในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจมากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจัดว่า
เป็นเป้าหมายของสังคมสมัยใหม่

Alex Inkeles ทำการศึกษาเปรียบเทียบ ๖ ประเทศในกลุ่มประ-
เทศที่กำลังพัฒนา คือ ฮาเจนตินา ชิลี ปากีสถานตะวันออก อินเดีย และไนจีเรีย ว่ามี
ความทันสมัยแตกต่างกันเพียงใด โดยศึกษาในคน ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มทำการเกษตร
กลุ่มที่เริ่มเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มทำงานมานานในโรงงานอุตสาหกรรม
และกลุ่มผู้ที่อยู่ในเขตชุมชนเมือง แต่ไม่ได้ทำงานอุตสาหกรรม และได้เสนอแนวความคิด
ไว้ดังนี้^๑

๑. คนที่มีความพร้อมในการยอมรับประสบการณ์ใหม่ เช่น การยอมรับการ
ใช้เมล็ดพันธุ์พืชชนิดใหม่ การใช้ปุ๋ย การยอมรับในเรื่องการสุขภาพ หรือการทำความ
รู้จักกับคนแปลกหน้า และคนที่มีความพร้อมในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แสดงว่า
เป็นคนทันสมัย

๒. บุคคลที่ทันสมัยจะต้องเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น ที่จะรับทราบข่าวสาร
เสมอ ในสังคมที่ทันสมัยจะมีความ เชื่อในสื่อมวลชนมากกว่าสื่อประเภทอื่น นั่นคือ ความ
เชื่อถือในตัวบุคคลในชุมชนจะลดลง และสรุปว่าบุคคลที่มีความทันสมัยจะเปิดรับสื่อมวลชน
และจากการเปิดรับสื่อมวลชนนี้เอง ทำให้บุคคลนั้นทันสมัยมากขึ้นกว่าเดิมด้วย อันเป็น
สาเหตุซึ่งกันและกัน^๒

Joseph A. Kahl ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิมและ
สังคมสมัยใหม่ไว้ดังนี้^๓

^๑Alex Inkeles and David H. Smith, op.cit., pp.19-32.

^๒Ibid., pp.144-153.

^๓Joseph A. Kahl, op.cit., pp.18-22.

๑. ในเรื่องการผลิต ในสังคมสมัยใหม่จะนิยมใช้วิธีการผลิตแบบใหม่ มีการค้นคว้าวิจัย ส่วนสังคมดั้งเดิมจะใช้วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมสืบต่อกันมา
๒. ในสังคมแบบดั้งเดิม คนส่วนใหญ่จะมีการศึกษาดำ ในสังคมสมัยใหม่ คนจะรู้หนังสือและได้รับการศึกษาที่ขึ้น ระบบสื่อสารมวลชนเป็นสื่อกลางที่จะให้ข่าวสารและการศึกษาแก่ประชาชน
๓. ระบบค่านิยมในเรื่องความตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ในสังคมแบบดั้งเดิม คนจะเชื่อถือในเรื่องโชคชะตา ไม่ค่อยมีความตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ส่วนในสังคมสมัยใหม่ คนจะมีค่านิยมที่ตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลง คือ ยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้เสมอ
๔. ในสังคมแบบดั้งเดิม บุคคลมักไม่ค่อยสนใจในข่าวสารต่าง ๆ นอกจากเรื่องภายในชุมชนของเขาเอง ซึ่งในสังคมสมัยใหม่ คนจะให้ความสนใจในเรื่องข่าวสารต่าง ๆ ที่แพร่ทางสื่อมวลชน
๕. ในสังคมแบบดั้งเดิม มักจะไม่เชื่อใจบุคคลภายนอก จะวางใจกันเฉพาะเครือญาติเท่านั้น แต่ในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมักจะเต็มใจในการติดต่อกับบุคคลอื่น แม้ว่าจะเป็นคนแปลกหน้า
๖. การเสี่ยง (Risk Taking) บุคคลสมัยใหม่จะกล้าเสี่ยงในการลงทุนทางด้านกิจการงาน ส่วนบุคคลในสังคมแบบดั้งเดิม มักจะไม่มี การเสี่ยงดังกล่าว

David C. McClelland^๑ ได้ทำการศึกษาสังคมสมัยใหม่ว่า ปัจจัยที่จะทำให้ความทันสมัยของบุคคลหรือของกลุ่มมีมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับการมีแรงจูงใจ-ใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) อยู่ในระดับสูงหรือต่ำ โดยที่ McClelland ได้ทำการศึกษาค้นคว้าในสังคมที่มีความเป็นเมืองแล้ว และเน้นในด้านของการพัฒนาเศรษฐกิจ คือ ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงก็จะเป็นคนทันสมัย และเป็นผู้ประกอบการที่ดีด้วย ในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ต่ำ ก็จะเป็นคนที่ทันสมัยน้อย และมีลักษณะเป็นผู้ประกอบการต่ำ

^๑David C. McClelland, The Achieving Society (New York : The Free Press, 1967), pp.74-85.

๔. แนวความคิดในการเผยแพร่วิทยากรใหม่ ๆ

ในปัจจุบันความสำคัญของการใช้การสื่อสารเพื่อเผยแพร่วิทยากรใหม่ ๆ ให้ความสำคัญได้ตามจุดประสงค์ เป็นที่เล็งเห็นและยอมรับในหมู่นักวิชาการทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเผยแพร่วิทยากรใหม่ ๆ ทางการเกษตร มีการศึกษาถึงบทบาทของการสื่อสารกันอย่างมาก โดยที่เศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งอยู่บนพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม ดังนั้นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในขณะที่ยield การผลิตโดยขยายพื้นที่ไม่สามารถทำได้มากนักในปัจจุบัน การกระจายวิทยากรใหม่ ๆ เช่น พันธุ์พืชชนิดใหม่ วิธีการผลิตใหม่ ๆ จึงจะต้องแพร่ไปยังสมาชิกของสังคมให้ทั่วถึง แต่รัฐจะไม่สามารถดำเนินการต่าง ๆ ในเรื่องเหล่านี้ได้มากนัก ถ้าขาดความร่วมมือของเกษตรกร และนี่คือ ความสำคัญอย่างยิ่งยวดของข่าวสาร

เพื่อที่จะให้สำเร็จตามความมุ่งหมายในการเพิ่มผลผลิต รัฐจะต้องมุ่งเน้นหนักด้านการใช้สื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อชักจูงเกษตรกรและให้เกษตรกรรับเอาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาใหม่ ๆ ในการเกษตร ในการนี้รัฐจำเป็นต้องใช้ช่องทางการสื่อสารหลาย ๆ ช่องทาง เพราะการที่จะแพร่กระจายข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตรไปยังประชาชนนับล้าน ๆ คนนั้น ไม่สามารถที่จะใช้การสื่อสารรูปแบบใดรูปแบบเดียว การใช้ข่าวสารและช่องทางการสื่อสารหลาย ๆ ช่องทางอย่างมีประสิทธิภาพนั้น เป็นเพียงส่วนประกอบเดียวในกระบวนการพัฒนาทางการเกษตรทั้งหมด แต่ก็เป็นส่วนที่สำคัญมากส่วนหนึ่งในการที่จะช่วยให้ประชาชนเข้าใจยอมรับ และใช้เทคโนโลยีในการเกษตรสมัยใหม่^๑

ระบบสื่อสารการเกษตรเป็นองค์ประกอบที่เป็นตัวเร่งที่สนับสนุนให้มีการถ่ายทอดวิชาการใหม่ ๆ ไปสู่เกษตรกรให้นำไปใช้และเกิดการเพิ่มผลผลิตในที่สุด ถึงแม้ว่าจะมี

^๑ ESCAP, "The Agricultural Information Development" ใน รายงานการสัมมนาสื่อสารการเกษตรจากประสบการณ์ระหว่างประเทศ ครั้งที่ ๑ ๒๐ - ๒๓ ธันวาคม ๒๕๒๕ (กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๒๖), อิศสำเนา.

การบริหารการส่งเสริมที่ดี มีวิชาการเป็นเลิศ มีบริการด้านต่าง ๆ พร้อมมูล แต่ถ้าขาดระบบสื่อสารการเกษตรที่ดีแล้ว การถ่ายทอดวิชาการหรือบริการไปสู่เกษตรกร ย่อมทำได้ช้าไม่ทั่วถึง ทำให้การส่งเสริมการเกษตรไม่มีประสิทธิภาพ วิชาการหรือบริการเหล่านั้นย่อมไม่เกิดประโยชน์แก่เกษตรกร^๑

ในการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคม วิทยาการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม เป็นสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงจะมี ๓ ขั้นตอน คือ (๑) เมื่อมีการคิดค้นสร้างหรือประดิษฐ์ความคิดใหม่ ๆ หรือสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น (Invention of Innovation) (๒) มีการเผยแพร่ความคิดใหม่นั้นไปยังสมาชิกของสังคม (Diffusion of Innovation) (๓) ผลของการเผยแพร่ (Consequences) ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าคนในสังคมจะยอมรับหรือปฏิเสธวิทยาการใหม่ ๆ นั้น^๒ และการสื่อสารมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับหรือปฏิเสธวิทยาการใหม่ ๆ ของคนในสังคม

แนวความคิดของการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมนั้น Rogers ได้เสนอไว้ในรูปแบบจำลอง เรียกว่า "classical diffusion model"^๓ แบบจำลองนี้อธิบายถึงกระบวนการซึ่งวิทยาการใหม่ ๆ ถูกเผยแพร่ โดย

^๑ กังสดาร เทพหัสดิน ณ อยุธยา, "ระบบสื่อสารการเกษตรสนับสนุนการพัฒนาชนบท" ในรายงานการสัมมนาสื่อสารการเกษตรจากประสบการณ์ระหว่างประเทศครั้งที่ ๑ ๒๐ - ๒๓ ธันวาคม ๒๕๒๔ (กรมส่งเสริมการเกษตร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๒๖), ข้อความ.

^๒ Everett M. Rogers with F. Floyd Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-Cultural Approach, op.cit., p.38.

^๓ แบบจำลองนี้ถูกอธิบายไว้โดย Rogers (1962) และใน Rogers with Shoemaker (1971) แต่ไม่ได้เรียกว่าเป็น "classical diffusion model" คงเรียกเป็น "Paradigm of the innovation-decision process" ภายหลังมาใช้คำนี้ใน Solo and Rogers (1972) ซึ่งได้อธิบายบางสิ่งบางอย่างเพิ่มเติมจากของเดิม เช่น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงผู้นำความคิดเห็น และรูปแบบของการตัดสินใจในเรื่องวิทยาการใหม่ ๆ เป็นต้น

ผ่านช่องทางการสื่อสารในช่วงเวลาหนึ่งไปยังสมาชิกของสังคมและชี้ให้เห็นถึง (๑) ชั้นตอนของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ และความสำคัญของช่องทางการสื่อสาร (communication channels) ที่แตกต่างกันออกไปซึ่งสัมพันธ์กับแต่ละขั้นตอน (๒) คุณลักษณะของวิทยาการใหม่ ๆ ซึ่งมีผลต่ออัตราการยอมรับของคน (๓) ลักษณะและพฤติกรรมของผู้ที่ยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ เร็วหรือช้า (๔) บทบาทของผู้นำความคิดเห็น (opinion leader) ในการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ และ (๕) ปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสำเร็จของผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง (Change agents)

ส่วนประกอบของ classical diffusion model มี ๔ อย่างคือ^๒

๑. วิทยาการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม (innovation)

วิทยาการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม เป็นความคิด วิธีปฏิบัติ หรือวัตถุซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่บุคคลได้รับ ความใหม่ของนวัตกรรมหมายถึง ความรู้ใหม่ ๆ ทักษะคิดใหม่ ๆ หรือการตัดสินใจที่จะใช้หรือแสดงพฤติกรรมต่อนวัตกรรมนั้น ลักษณะหรือคุณสมบัติของนวัตกรรมจะเป็นสิ่งที่มีผลต่อเวลาที่คนจะยอมรับว่าจะใช้เวลาานเท่าใด ลักษณะของนวัตกรรมนั้นจัดไว้ ๔ ประการ คือ

- ๑.๑ ประโยชน์ของนวัตกรรมที่มีต่อผู้รับ (Relative advantage)
- ๑.๒ ความสอดคล้องของนวัตกรรมกับค่านิยม ประสพการณ์ บรรทัดฐานของสังคม และความต้องการของผู้รับ (Compatibility)
- ๑.๓ ความซับซ้อนของนวัตกรรมในการทำความเข้าใจและนำไปใช้ (Complexity)

^๑Everett M. Rogers, Communication Strategies for Family Planning, pp.71-72.

^๒Ibid., pp.76-84.

๑.๔ ความสามารถในการทดลองใช้ได้ (Trialability)

๑.๕ ความสามารถในการแสดงผลให้เห็น (Observability)

๒. ช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels)

การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ นั้น มีจุดประสงค์ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับ ช่องทางจึงเป็นทางที่สารจะไปสู่ผู้รับได้ กระบวนการเผยแพร่จะเป็นการที่ผู้ส่งสารจะทำการสื่อสารเกี่ยวกับสิ่งใหม่ไปให้ผู้รับหนึ่งหรือหลายคน กระบวนการนี้จะประกอบไปด้วย (๑) ความคิดใหม่ (๒) ผู้ส่งสารผู้รู้เรื่องเกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ นั้น (๓) ผู้รับสารซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นสิ่งใหม่สำหรับตน และ (๔) ชนิดของช่องทางที่จะเชื่อมบุคคลทั้งสองฝ่าย

ช่องทางการสื่อสารมีบทบาทสำคัญที่จะชี้ได้ว่าผู้รับสารจะตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธวิทยาการใหม่ ๆ นั้น การเลือกช่องทางการสื่อสารขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ในกรณีที่ผู้ส่งสารต้องการให้ข่าวสารเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ แก่ผู้รับสารสื่อมวลชนจะเป็นสิ่งที่ใช้ได้รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มผู้รับสารมีขนาดใหญ่ ในกรณีที่ผู้ส่งสารต้องการที่จะชักจูงใจของผู้รับสาร ให้มีทัศนคติที่ดีต่อวิทยาการใหม่ ๆ นั้น สื่อระหว่างบุคคลจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อมวลชน

๓. ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (Over Time)

เวลาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการพิจารณาในกระบวนการเผยแพร่ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับ

๓.๑ กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ (innovation-decision process) ซึ่งบุคคลจะผ่านจากความรู้ในขั้นแรกไปถึงการยอมรับหรือไม่ยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ นั้น

๓.๒ การยอมรับนวัตกรรมช้าหรือเร็วของบุคคล (innovativeness) ซึ่งเป็นความช้าหรือเร็วในการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ เมื่อเปรียบเทียบกับสมาชิกอื่น ๆ ของสังคม

๓.๓ อัตราการยอมรับนวัตกรรม (Rate of Adoption) ซึ่งเป็น
ความเร็วที่วิทยาการใหม่ ๆ ถูกยอมรับ โดยสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคม

๔. สมาชิกของระบบสังคม (Members of a Social System)

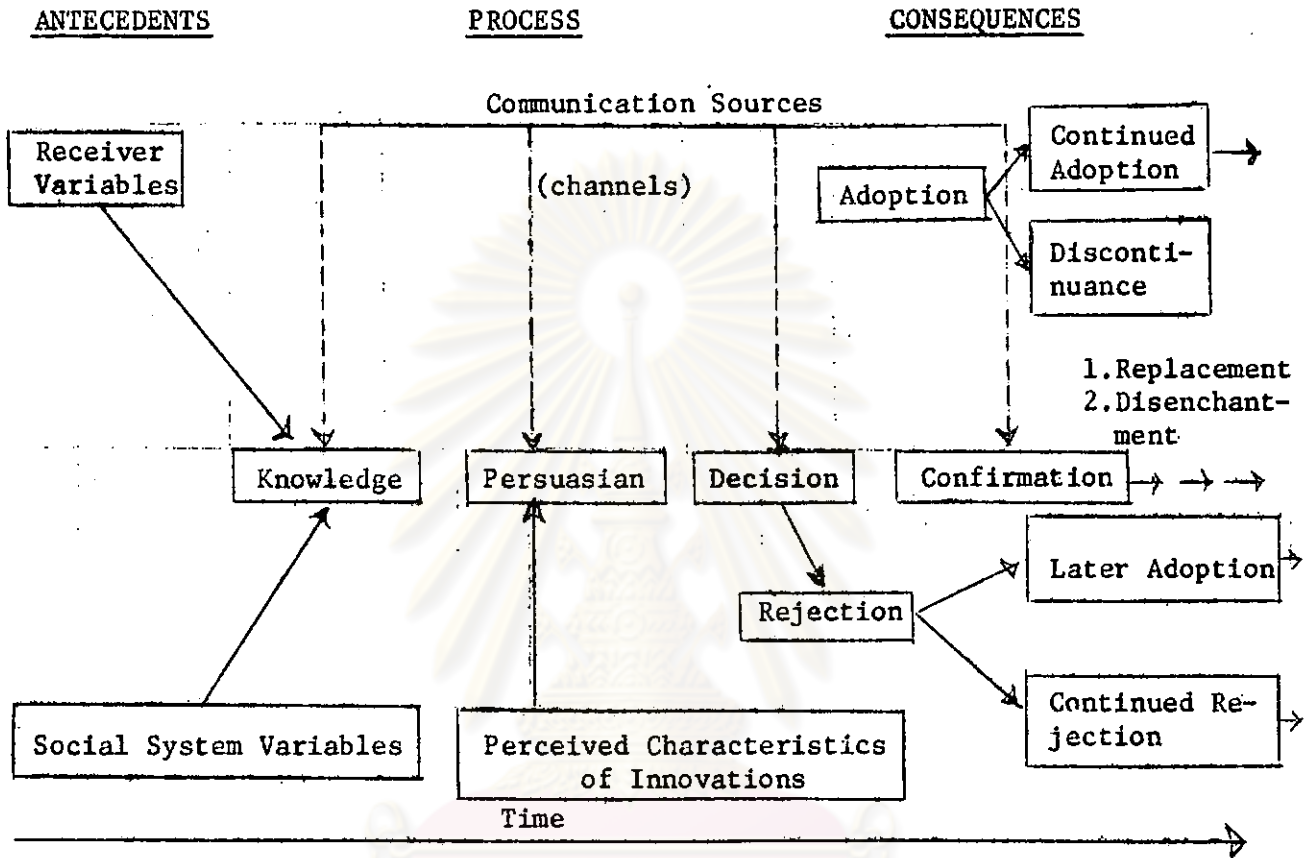
ระบบสังคม หมายถึง กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีการ
ดำเนินการต่าง ๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ซึ่งสามารถแตกต่างจากสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่
โดยรอบหรือสังคมอื่น ๆ รอบ ๆ ก็ได้ สมาชิกของระบบสังคมอาจจะ เป็นบุคคลกลุ่มที่
รวมกันโดยไม่ได้จัดขึ้น (informal groups) องค์กรที่ซับซ้อน (complex organiza-
tions) หรือระบบย่อยของสังคม (sub-systems) ซึ่งทั้งหมดนี้ รวมตัวกัน เพื่อ
แสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน วัตถุประสงค์ร่วมกันนี้ เป็นสิ่งที่
ทำให้ระบบนั้นมีความผูกพันเกี่ยวข้องกัน

โครงสร้างของสังคม (social structure) บทบาทของผู้นำความคิดและ
ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (opinion leaders and change agents) และชนิดหรือ
แบบของการตัดสินใจ (type of innovation-decision) เหล่านี้ ล้วนมีอิทธิพล
หรือมีผลต่อรูปแบบการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ ในแนวทางต่าง ๆ กัน

จากส่วนประกอบของ classical diffusion model ดังกล่าว สามารถ
เขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ ๓ แบบจำลอง classical diffusion model ตามแนวความคิดของ Rogers ในเรื่องการเผยแพร่ข่าวสาร

ตัวแปรของผู้รับสาร (Receiver Variables) ประกอบด้วย (๑) คุณลักษณะของบุคคล เช่น ทัศนคติที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง (๒) ลักษณะทางสังคม เช่น ลักษณะการมีประสพการณ์ภายนอกสังคม (๓) ความต้องการในวิทยาการใหม่ ๆ นั้น (๔) อื่น ๆ

ตัวแปรของระบบสังคม (Social System Variables) ประกอบด้วย (๑) บรรทัดฐานของระบบสังคม (Social System Norms) (๒) ขีดของขันติธรรมที่สังคมจะยอมรับได้ เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐาน (Tolerance of Diviancy) (๓) ปัจจัยเกี่ยวกับการสื่อสาร (communication integration) (๔) อื่น ๆ

นอกจากนี้ Rogers ยังกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นของ classical diffusion model ไว้ ๔ ข้อด้วยกันคือ^๑

^๑Ibid., pp.98-101.

๑. วิทยาการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม เป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ยอมรับทุกคน
๒. การตัดสินใจเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรมของบุคคลนั้น เป็นไปโดยอิสระ ไม่มีอิทธิพลจากบุคคลอื่นในระบบ
๓. ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในเทคนิคต่าง ๆ เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ และมีความแตกต่างจากชาวบ้านโดยเฉลี่ย
๔. การสื่อสารแบบบุคคลต่อบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม มีการไหลที่เป็นอิสระและไม่หยุดยั้ง (free-flowing and uninhibited)

แนวความคิดเกี่ยวกับผลหรืออิทธิพลของสื่อมวลชนและสื่อระหว่างบุคคลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ ทัศนคติ ตลอดจนพฤติกรรมของบุคคล Joseph T. Klapper^๑ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการ เปลี่ยนแปลงความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติของบุคคล หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นธรรมชาติหรือขอบเขตความสามารถของสื่อมวลชนไว้ว่า

 ๑. สื่อมวลชน จะมีการโน้มน้าวใจที่เป็นไปในทิศทางที่จะ เป็นแรง เสริม (Reinforce) ต่อความคิดเห็นหรือทัศนคติของผู้รับสาร การเปลี่ยนแปลงทัศนคติอาจเปลี่ยนได้เล็กน้อย แต่การ เปลี่ยน เป็นการตรงกันข้ามเกิดได้ยาก
 ๒. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติใหม่หรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ยังไม่มั่นคงเท่านั้น
 ๓. อิทธิพลของสื่อมวลชนไม่ได้มีต่อผู้รับสารโดยตรง แต่ต้องมีปัจจัยอื่นที่นอกเหนือจากการสื่อสารด้วย สื่อมวลชนจึงจะมีอิทธิพลต่อคน ปัจจัยอื่นเหล่านั้น คือ
 - ๓.๑ อุบิสัยและกระบวนการเลือกรับสาร

^๑Joseph T. Klapper, The Effects of Mass Communication (New York : The Free Press, 1960). pp.15-49.

- ๓.๒ กลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม
- ๓.๓ การกระจายการสื่อสารโดยบุคคล ทำให้อิทธิพลของสื่อมวลชน ขยายกว้างขึ้น
- ๓.๔ ผู้นำความคิดเห็น
- ๓.๕ ระบบการปกครองและระบบสื่อมวลชน

Larzarfeld, Berelson และ Gaudet^๑ ทำการศึกษาถึงการเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐ โดยศึกษาที่เมือง Erie Country ในปี ค.ศ. ๑๙๕๐ พบว่า การสนทนากันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม มีอิทธิพลในเรื่องทัศนคติที่จะเลือกมากกว่า สื่อมวลชน และได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลหรือธรรมชาติของสื่อระหว่างบุคคลไว้ว่า สื่อระหว่างบุคคลมีอำนาจในการชักจูงให้บุคคลเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลเหนือกว่าสื่อมวลชน

Rogers เสนอการใช้สื่อในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ไว้ว่า สื่อมวลชนเป็นสื่อที่สำคัญมากในการให้ความรู้ และสื่อระหว่างบุคคลสำคัญมากในการจูงใจ การสร้าง และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ส่วนสื่อมวลชนมีความสำคัญรองลงมา ในการย้ำการตัดสินใจของบุคคลให้คงเดิม สื่อบุคคลมีความสำคัญมาก^๒

๔. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับความทันสมัยของบุคคล ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับความทันสมัยของบุคคลนั้น ในประเทศไทย เริ่มมีการศึกษากันมานานพอสมควร งานวิจัยเหล่านี้พยายามศึกษาถึงความทันสมัยและปัจจัยอื่น ๆ ในแง่มุมต่าง ๆ กัน ผลการวิจัยนำเสนอได้ดังนี้

^๑Paul F. Larzarfeld, Bernard Berelson, and Hazel Gaudet, The People's Choice (New York : Columbia University Press, 1968).

^๒Everett M. Rogers, Communication Strategies for Family Planning, p.267.

ปี ๒๕๐๖ James N. Mosel^๑ ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนกับกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองและคุณลักษณะทางจิตวิทยา ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะของบุคคลในสังคมสมัยใหม่ด้วย การศึกษาครั้งนี้ทำขึ้นในหลายท้องที่ของประเทศไทย ผลการศึกษาปรากฏว่า การขยายตัวของชุมชนนคร (Urbanization) มีผลโดยตรงต่อระดับการรู้หนังสือ (Literacy) การเปิดรับสื่อมวลชน (Mass media exposure) และคุณลักษณะทางจิตวิทยา (Self-potency) แต่มีผลเชิงลบต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ปี ๒๕๑๕ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข^๒ ทำการศึกษานักเรียน ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มชาวนาที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในขณะที่มีกลุ่มเกษตรกรตั้งอยู่ กลุ่มชาวนาในท้องถิ่นที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกรตั้งอยู่ และชาวชนบทที่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในหมู่บ้าน ๒ แห่งของจังหวัดขอนแก่น โดยทำการศึกษาในเรื่อง ความทันสมัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนคือ แบบประเพณีดั้งเดิม (Tradition) ขึ้นเปลี่ยนผ่าน (Transitional) และขั้นทันสมัย (Modernity) ปัจจัยในการพิจารณาความทันสมัยแบ่งเป็น ๒ ด้านคือ ด้านวัตถุ (External) และด้านจิตใจ (Internal)

ด้านวัตถุได้แก่

๑. การอ่านออกเขียนได้ (Literacy)
๒. เทคโนโลยี (Technology)
๓. แบบแผนการทำนา (Farm pattern)

^๑James N. Mosel, "Communication Patterns and Political Socialization in Transitional Thailand", Lucian W. Pie (ed.), Communication and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1963) pp.184-228.

^๒สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, "สังคมแบบดั้งเดิมที่กำลังเปลี่ยนสภาพ : การศึกษาหมู่บ้านสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๕-๑๑.

๔. สุขภาพอนามัย (Health)
๕. การจ้างแรงงาน (Employment)
๖. แบบแผนครอบครัว (Family Pattern)

ด้านจิตใจ ได้แก่

๑. การเห็นคุณค่าของการศึกษา (Educational Orientation)
๒. การยอมรับนวัตกรรมและความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง (Innovativeness)
๓. ความนิยมในการทำงานอย่างจริงจัง (Activism)
๔. การนับถือศาสนาอย่างมีเหตุผล (Religiosity)
๕. คติปัจเจกบุคคล (Individualism) หมายถึงการคาดคะเน
สิ่งต่าง ๆ ด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง
๖. การคำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ของครอบครัว (Family Sphere)

การศึกษาพบว่า

๑. ปัจจัยที่มีผลต่อขั้นตอนการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านจิตใจ ซึ่งได้แก่
อายุ ขนาดครัวเรือน ประสบการณ์ทำงาน การท่องเที่ยว และการรับฟังสื่อสารมวลชนนั้น
ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับกลุ่มอื่น ๆ
๒. ชาวชนบทมีแนวโน้มของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยด้านจิตใจมากกว่าด้านแบบแผนการดำเนินชีวิต (ด้านวัตถุ)
๓. เมื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะของกลุ่มต่าง ๆ ในเรื่องระดับการศึกษา เทคโนโลยี แบบแผนการทำนา สุขภาพอนามัย การจ้างแรงงาน แบบแผนครอบครัว Educational Orientation, Innovativeness, Activism, Religiosity, Individualism และ Family Sphere ปรากฏว่า ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งหมายถึงว่า การเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ไม่ทำให้มีความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดแตกต่างไปจากชาวชนบททั่ว ๆ ไป

๔. การศึกษาและเทคโนโลยี มีส่วนทำให้ชาวชนบทเป็นคนสมัยใหม่

ปี ๒๕๑๗ พรเทพ พัฒนานุรักษ์^๑ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลังจูงใจเพื่อความสำเร็จ (Achievement Motivation) กับปัจจัยอื่นบางประการในการปฏิบัติงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ผลปรากฏว่า พลังจูงใจเพื่อความสำเร็จมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเป็นผู้ทันสมัย แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับความสนใจในข่าวสารจากสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อพิจารณาถึงอายุ พบว่า พลังจูงใจเพื่อความสำเร็จ มีความสัมพันธ์เชิงลบกับความสนใจในข่าวสารจากสื่อมวลชนในกลุ่มผู้มีอายุมาก ส่วนกลุ่มอายุอื่น ๆ ไม่พบความสัมพันธ์

เมื่อพิจารณาถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสถานะทางสังคม ปรากฏว่า ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างพลังจูงใจเพื่อความสำเร็จกับความสนใจในข่าวสารจากสื่อมวลชนในทั้ง ๓ ระดับของฐานะทางเศรษฐกิจและสถานะภาพทางสังคม

ปี ๒๕๑๗ สุริยา วีรวงศ์^๒ ทำการศึกษา "ลักษณะสมัยใหม่" ที่จังหวัดชลบุรี โดยศึกษาเปรียบเทียบชุมชน ๒ กลุ่ม คือ ชุมชนหมู่บ้านและชุมชนเมือง การศึกษาพบว่า เพศชาย ผู้มีการศึกษาสูง มีแนวโน้มไปในทางที่มีค่านิยมสมัยใหม่สูงกว่า เพศหญิง ผู้มีการ-

^๑พรเทพ พัฒนานุรักษ์, "การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพลังจูงใจเพื่อความสำเร็จ กับปัจจัยอื่นบางประการในการปฏิบัติงานของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน", (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, ๒๕๑๗), หน้าบทคัดย่อ

^๒สุริยา วีรวงศ์, "ลักษณะใหม่" การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชนเมือง ภายในจังหวัดชลบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๗), หน้า ๒๑๕-๒๑๘.

ศึกษาระดับต่ำ ทั้งในเขตเมืองและชนบท ส่วนอายุไม่ได้ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันในเรื่อง
ค่านิยมสมัยใหม่อย่างมีนัยสำคัญทั้งในเขตเมืองและชนบท

ในเรื่องของระดับรายได้ พบว่า เฉพาะในเขตเมือง ยังมีรายได้สูงขึ้น จำนวน
ของผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับสูงก็จะสูงขึ้นไปด้วย ส่วนในเขตชนบท ความแตกต่างในด้าน
ระดับรายได้ ไม่ได้ทำให้บุคคลมีความแตกต่างกันในด้านระดับค่านิยมสมัยใหม่

สำหรับปัจจัยทางการใช้สื่อมวลชน พบว่า ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท
บุคคลที่ติดตามสื่อมวลชนหลาย ๆ ประเภท คือ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นผู้ที่มี
แนวโน้มว่าจะ เป็นบุคคลสมัยใหม่ มากกว่าบุคคลที่ติดตามสื่อมวลชนเพียงประเภทใดประเภท
หนึ่ง และผู้ที่รับฟังข่าวสารจากวิทยุเป็นเวลาทุก ๆ วัน จะเป็นผู้ที่มีค่านิยมสมัยใหม่ในระดับสูง
จะเป็นผู้ที่มีลักษณะสมัยใหม่มากกว่าผู้ที่รับฟังวิทยุนาน ๆ ครั้ง บุคคลสมัยใหม่เหล่านี้ จะเป็น
กลุ่มผู้ที่อยู่ในเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท

ปี ๒๕๒๔ พิชณี เขยจรรยา^๑ ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างระดับ
ความเป็นเมือง การเปิดรับข่าวสารและความทันสมัยของประชาชน โดยทำการศึกษาประชาชน
ในเขตเมืองและนอกเขตเมือง ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า
ระดับความเป็นเมืองสัมพันธ์เชิงบวกกับการเปิดรับข่าวสารและความทันสมัย การเปิดรับข่าว-
สารสัมพันธ์เชิงบวกกับความทันสมัย ความสัมพันธ์ของระดับความเป็นเมือง การเปิดรับข่าว-
สาร และความทันสมัย เป็นไปในรูปที่การเปิดรับข่าวสาร เป็นตัวแปรกลางระหว่างตัวแปรทั้งสอง
นอกจากนี้ยังพบว่า คนที่มีระดับความเป็นเมืองสูง จะมีระดับการเปิดรับข่าวสารและความ
ทันสมัยมากกว่าคนที่มีระดับความเป็นเมืองต่ำ

^๑พิชณี เขยจรรยา, "ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความเป็นเมือง การเปิดรับข่าว-
สารและความทันสมัยของประชาชน ศึกษากรณีประชาชนในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ",
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้าบทคัดย่อ.

ปี ๒๕๒๔ สรรค์รวี คชาชีวะ^๑ ศึกษาถึง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม การสื่อสาร กับความทันสมัยของประชาชน โดยทำการศึกษาในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพร้านา และกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพในโรงงานอุตสาหกรรมในท้องที่บางชั้น เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ระดับความทันสมัย แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง และการยอมรับนวัตกรรม การเข้าใจบทบาทของผู้อื่น และความมุ่งหวังในการประกอบอาชีพ ในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพในโรงงานจะสูงกว่ากลุ่มผู้ประกอบการอาชีพร้านา

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความทันสมัย เมื่อพิจารณารวมทั้งสองกลุ่ม สามารถ เรียงตามลำดับความสำคัญได้คือ

๑. การเปิดรับสื่อมวลชน (การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ และการชม- โทรทัศน์)
๒. การสื่อสารระหว่างบุคคล (ครอบครัวและกลุ่มเพื่อน)
๓. การศึกษา
๔. เพศชาย
๕. การปลีกตัวออกจากสังคม (Alienation) ในระดับต่ำ

เมื่อพิจารณาแยกกลุ่มอาชีพ พบว่า

๑. ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดสำหรับความทันสมัยของกลุ่มอาชีพร้านา ได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคล (ครอบครัวและกลุ่มเพื่อน)
๒. การเปิดรับสื่อมวลชน (การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ และการชม- โทรทัศน์) เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด สำหรับความทันสมัยของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพในโรงงาน

^๑ สรรค์รวี คชาชีวะ, "ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมสื่อสารกับความทันสมัย ของประชาชนในท้องที่บางชั้น เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้าบทคัดย่อ.

การวิจัยด้านการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ และการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ นั้นไปใช้เป็นการวิจัยที่ทำกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่ การวิจัยในเรื่องการเผยแพร่วิทยาการใหม่ ๆ ทางการเกษตร ในประเทศไทยได้มีการศึกษามานานพอสมควร ผลการศึกษาในประเทศที่นำเสนอไว้ในส่วนนี้ มีดังนี้

ปี ๒๔๔๔ Rose K. Goldson และ Max Ralis^๑ ได้ศึกษาเรื่องการยอมรับนวัตกรรมของประชาชนในท้องที่บางชน กรุงเทพฯ โดยศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมด้านการเกษตร และการรู้จักใช้บริการของคลินิกและโรงพยาบาล ผลการศึกษาพบว่า การใช้เครื่องจักรที่ใช้แกสโซลีนมีความสัมพันธ์กับแรงจูงใจชั้นสูง (high motivation) และมีความสัมพันธ์กับขนาดของเมือง กลุ่มชาวนาที่รู้จักใช้เครื่องจักร จะเป็นกลุ่มที่มีระดับเศรษฐกิจสูง มีระดับการอ่านออกเขียนได้สูงกว่า มีการยอมรับแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบชุมชนเมืองสูงกว่า มีการเปิดรับสื่อมวลชน การติดต่อกับคนในสังคมมากกว่า และรู้จักใช้ปุ๋ยมากกว่าบุคคลอื่น สำหรับกลุ่มที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ (illiterate) นั้น จะอยู่ในกลุ่มผู้ที่รู้จักใช้เครื่องจักรก็ต่อเมื่อมีการติดต่อกับชุมชนเมืองมากขึ้น

การใช้โรงพยาบาลและบริการคลินิคนั้น ผู้ที่นิยมใช้มักเป็นกลุ่มที่อ่านออกเขียนได้ ซึ่งจะมีการเปิดรับสื่อมวลชน ยอมรับแบบแผนการดำเนินชีวิตตามแบบชุมชนเมือง และมีการติดต่อกับชุมชนเมืองในระดับสูง แต่ผู้ที่นิยมใช้บริการนี้ ไม่จำเป็นต้องมีฐานะทางเศรษฐกิจสูง เหมือนกับกลุ่มที่ยอมรับการใช้เครื่องจักร

^๑Rose K. Goldson and Max Ralis, Factors Related to Acceptance of Innovations in Bang Chan, Thailand : Analysis of a Survey Conducted by the Cornell Cross - Cultural Methodology Project, May, 1955 (New York : Department of Far Eastern Studies, Cornell University, 1957), pp. 36-37.

ปี ๒๕๐๖ สำราญ สมบูรณ์ผล^๑ ทำการศึกษาถึงผลของการส่งเสริมการเกษตรทางวิทยุกระจายเสียง ในอำเภอที่มีการทำนามาก ๕ อำเภอของจังหวัดธนบุรี สรุปผลได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความสนใจในการฟังวิทยุ และมีวิทยุเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่ฟังวิทยุที่บ้าน รายการที่เกษตรกรสนใจมากได้แก่ ข่าวต่าง ๆ การแสดงพระธรรมเทศนา และเพลงต่าง ๆ ส่วนรายการที่เกษตรกรไม่ค่อยสนใจได้แก่ บทความทางวิชาการ สำหรับระยะเวลาที่เกษตรกรส่วนใหญ่ว่างและรับฟังวิทยุได้แก่ เวลา ๕.๓๐ น. - ๘.๓๐ น. ๑๑.๓๐ น. - ๑๔.๐๐ น. และ ๑๗.๐๐ น. - ๒๒.๓๐ น.

ปี ๒๕๐๗ เฉลิม สังฆพรหม^๒ ทำการศึกษาเรื่อง การเผยแพร่ข่าวสารความรู้การเกษตรทางหนังสือพิมพ์ "กสิกร" โดยใช้วิธีส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์ไปยังผู้เป็นสมาชิกหนังสือพิมพ์ "กสิกร" โดยแทรกไปกับหน้าหนังสือพิมพ์กสิกร เล่มที่ ๖ ปีที่ ๓๗ พ.ศ. ๒๕๐๗ ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ รองลงมาได้แก่เกษตรกร ส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากข่าวสารมาก ได้ความรู้เพิ่มขึ้นมาก และนำข่าวสารจากการอ่านนั้นไปใช้ประโยชน์ได้มาก

^๑สำราญ สมบูรณ์ผล, "การศึกษาผลของการส่งเสริมการเกษตรทางวิทยุกระจายเสียงสำหรับชาวนาในจังหวัดธนบุรี," (วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะกสิกรรมและสัตวบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๐๖), หน้า ๗-๑๖.

^๒เฉลิม สังฆพรหม, "การศึกษาเรื่องการเผยแพร่ข่าวสารความรู้การเกษตรทางหนังสือพิมพ์ "กสิกร", (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะกสิกรรมและสัตวบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๗-๒๐.

ปี ๒๕๐๘ อำนวย นवलละออง^๑ ศึกษาการเผยแพร่ความรู้ทางเกษตรจากหนังสือพิมพ์รายวันบางฉบับ ที่ตีพิมพ์ออกจำหน่ายในจังหวัดพระนคร ซึ่งทำการวิเคราะห์หนังสือพิมพ์ ๗ ฉบับ โดยการสุ่มตัวอย่างดูเรื่องที่ตั้งพิมพ์สัปดาห์ละ ๓ วัน ในระยะเวลา ๓ เดือน และจำแนกข่าวสารการเกษตรเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทวิชาการ (๒) ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภททั่วไป (๓) ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทเศรษฐกิจการเกษตร ผลการวิเคราะห์เนื้อหา ปรากฏว่า การตีพิมพ์ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทวิชาการมีน้อยกว่าอีก ๒ ประเภท และข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทเศรษฐกิจการเกษตรมีมากที่สุด ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทวิชาการและประเภททั่วไป ส่วนใหญ่เป็นบทความทางพืชไร่ รองลงมาคือ เรื่องอุตสาหกรรมทางการเกษตร ส่วนเรื่องเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์และการป่าไม้ มีน้อยมาก ข่าวความรู้ทางการเกษตรประเภทเศรษฐกิจการเกษตรส่วนใหญ่ได้แก่ การซื้อขายผลผลิตทางพืชไร่ และการเคลื่อนไหวของราคาสินค้าทางการเกษตร แหล่งข่าวทั้ง ๓ ประเภทส่วนใหญ่ได้มาจากกองราชการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรของประเทศ นอกจากนี้ยังสรุปผลได้ว่า การตีพิมพ์ข่าวความรู้ทางการเกษตร เพื่อเผยแพร่ความรู้ไปยังเกษตรกรและผู้สนใจทางการเกษตรโดยหนังสือพิมพ์ยังมีน้อยมาก หนังสือพิมพ์ไม่กี่ฉบับที่ตีพิมพ์บทความความรู้ทางการเกษตรเป็นประจำ และหนังสือพิมพ์บางฉบับ ไม่ตีพิมพ์ข่าวหรือบทความทางการเกษตรเลย

^๑ อำนวย นवलละออง, "การศึกษาในการเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรจากหนังสือพิมพ์รายวันบางฉบับที่ตีพิมพ์ออกจำหน่ายในจังหวัดพระนคร," (วิทยานิพนธ์แผนกวิชา-ส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะกสิกรรมและสัตวบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๕-๒๑.

ปี ๒๕๑๐ สมเกียรติ ศรีจักรวาล^๑ ทำการศึกษาเปรียบเทียบการเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรจากหนังสือพิมพ์รายวันบางฉบับที่ตีพิมพ์ออกจำหน่ายในจังหวัดพระนคร โดยทำการศึกษาซ้ำในเรื่องที่อำนวยการ นวลละออง ได้ศึกษาไว้ในปี ๒๕๐๔ ระเบียบวิธีทางการศึกษาใช้แบบเดียวกันทุกประการ ผลการศึกษา ปรากฏว่า ได้ผลแบบเดียวกับที่อำนวยการ นวลละออง ศึกษาไว้ คือ ข่าวเศรษฐกิจการเกษตรมีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ข่าวการเกษตรทั่วไป และข่าววิชาการทางการเกษตร มีน้อยที่สุด ข่าวที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกรมากที่สุดคือ ข่าววิชาการทางการเกษตร แต่มีตีพิมพ์น้อยที่สุด ซึ่งมีว่าไม่เพียงพอในการให้บริการข่าวความรู้ทางวิชาการทางการเกษตรแผนใหม่แก่กสิกร

ปี ๒๕๑๔ สุวรรณ บัวทวน^๒ ทำการศึกษาทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่ และลักษณะการยอมรับของชาวนาในจังหวัดขอนแก่น จากการศึกษาพบว่า แหล่งข่าวที่ให้ข่าวเกี่ยวกับของใหม่ที่สำคัญที่สุดมาจากตัวบุคคล ซึ่ง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และผู้นำภายในท้องถิ่น เพื่อนบ้านเป็นแหล่งข่าวที่สำคัญมากของชาวนาประเภทที่ไม่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร และการที่ชาวนายอมรับการใช้ของใหม่ของชาวนาก็มาจากคำแนะนำของบุคคลเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่

^๑สมเกียรติ ศรีจักรวาล, "การศึกษาเปรียบเทียบการเผยแพร่ความรู้ทางการเกษตรจากหนังสือพิมพ์รายวันบางฉบับที่ตีพิมพ์ออกจำหน่ายในจังหวัดพระนคร," (วิทยานิพนธ์แผนกวิชาเกษตรนิเทศ คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๔-๒๑.

^๒สุวรรณ บัวทวน, ทัศนคติต่อการยอมรับของใหม่และลักษณะการยอมรับของชาวนาในจังหวัดขอนแก่น, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑๓.

ปี ๒๕๑๔ ^{วิจิตร} ~~ชาวนิชย์~~ มณีบุษย์^๑ ศึกษาการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ เกี่ยวกับการปลูกข้าวของกสิกร โดยทำการศึกษาในท้องที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า เกษตรกรได้รับความรู้เรื่องการทำนาสาธิต ส่วนใหญ่มาจากสื่อระหว่างบุคคล ที่สำคัญที่สุดได้แก่ การประชุมกลุ่มของเจ้าหน้าที่ รองลงมาได้แก่ เจ้าหน้าที่เกษตรและเพื่อนบ้าน วิद्यุ เป็นสื่อมวลชนที่มีความสำคัญรองลงมา แต่ยังคงมีความสำคัญว่าการได้พบเห็นไร่นาของสมาชิกที่ทำได้ผล ส่วนหนังสือพิมพ์ เป็นสื่อที่ให้ความรู้เรื่องการทำนาสาธิตน้อยที่สุด นอกจากนี้ เกษตรกรยังให้ความเห็นว่า การที่เข้าเป็นสมาชิกรานาสาธิตจะทำให้ได้รับความรู้ และได้ผลผลิตข้าวเพิ่มมากขึ้น

ปี ๒๕๑๘ พิศนัย กระแสอินทร์^๒ ทำการศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนของเกษตรกร โดยทำการศึกษาจากเกษตรกรในจังหวัดศรีสะเกษ ปัจจัยที่ทำการศึกษา แบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ (๑) ปัจจัยคุณลักษณะของเกษตรกร คือ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ในการปลูกพืชหมุนเวียน การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม (๒) ปัจจัยคุณลักษณะของพนักงานส่งเสริม และ (๓) ปัจจัยคุณลักษณะของเทคโนโลยีต่าง ๆ ผลการศึกษา ปรากฏว่า ปัจจัยแต่ละอย่างมีผลต่อการยอมรับแตกต่างกันไป ปัจจัยคุณลักษณะของเกษตรกรมีอิทธิพลต่อการยอมรับมากที่สุด รองลงมา

^๑วิจิตร ~~ชาวนิชย์~~ มณีบุษย์, " การศึกษาการยอมรับวิทยาการ เกษตรแผนใหม่ เกี่ยวกับการปลูกข้าวของเกษตรกรในท้องที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์) สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้าทศดยย่อ.

^๒พิศนัย กระแสอินทร์, " ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการปลูกพืชหมุนเวียนของเกษตรกรจังหวัดศรีสะเกษ," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๘), หน้าทศดยย่อ.

คือ ปัจจัยคุณลักษณะของพนักงานส่งเสริม ส่วนปัจจัยคุณลักษณะทางเทคโนโลยีต่าง ๆ มีผลต่อการยอมรับน้อยที่สุด การลงทุนมีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีต่าง ๆ มากที่สุด กล่าวคือ เทคโนโลยีที่ต้องลงทุนสูง เช่น การใช้เครื่องมือกำจัดศัตรูพืช ไม่มีการยอมรับเลย ส่วนเทคโนโลยีที่ลงทุนน้อยหรือไม่ต้องลงทุนเลย เช่น การใช้ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และการพรวนดิน เป็นที่ยอมรับกันมาก

คณิต มานพวงศ์^๑ ทำการศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกร เจ้าของสวนยาง ในปี ๒๕๑๔ เช่นเดียวกันโดยทำการศึกษาจากเกษตรกรเจ้าของสวนยางในตำบลนาบอน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจัยที่ทำการศึกษาได้แก่ อายุ การศึกษาของเกษตรกร การศึกษาของบุตร ขนาดพื้นที่ปลูกยาง ผลผลิต และรายได้สุทธิจากยาง รวมทั้งการติดต่อกับหน่วยส่งเสริมการเกษตร จากการศึกษาพบว่า อัตราการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ มีความสัมพันธ์เชิงลบกับอายุ แต่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลผลิตจากยาง และการติดต่อกับหน่วยส่งเสริมการเกษตร ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งได้แก่ การศึกษาของเกษตรกร การศึกษาของบุตร ขนาดพื้นที่ปลูกยาง และรายได้สุทธิจากยาง ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

จำนงค์ ละเอียต^๒ ศึกษาถึงผลการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการแผนใหม่ที่มีต่อรายได้ และการจัดองค์การฟาร์มของชาวนาในปี ๒๕๑๔ เช่นกัน โดยทำการศึกษาชาวนา

^๑คณิต มานพวงศ์, "ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ของเกษตรกรเจ้าของสวนยาง หมู่ที่ ๒ ตำบลนาบอน อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้าหกคต่ย่อ.

^๒จำนงค์ ละเอียต, "ผลการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการแผนใหม่ที่มีต่อรายได้และการจัดองค์การฟาร์มของชาวนาในเขตโครงการจัดรูปที่ดินขั้นสูง อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ปี พ.ศ. ๒๕๑๓-๒๕๑๔," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

ในเขตโครงการจัดรูปที่ดินชั้นสูตร อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า เกษตรกรในเขตจัดรูปที่ดิน ซึ่งมีระบบชลประทาน การคมนาคมดีกว่านอกเขต จะเป็นผู้ที่ใช้ปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ เช่น พันธุ์ข้าว ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และเครื่องจักรไถมากกว่านอกเขต นอกจากนี้ผลผลิตข้าวยังสูงกว่านอกเขต และได้สรุปผลการวิจัยไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงการจัดองค์กร-ฟาร์ม และการใช้ปัจจัยการผลิตใหม่ ๆ แล้ว จะทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น

ปี ๒๕๑๔ ทศนิยม แก้วสว่าง^๑ ศึกษาการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัยทางการเกษตร ซึ่งทำการศึกษาโดยวิธีรวบรวมข้อสนเทศเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเกษตรที่มีผู้ศึกษาไว้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีหลาย ๆ แห่ง ได้ผลสอดคล้องต้องกันว่า เกษตรกรจำนวนมากไม่ค่อยยอมเปลี่ยนแปลงแบบแผนวิธีการทำฟาร์มตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรกรโดยง่าย ถ้าเป็นการนำอุปกรณ์การเกษตร พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์มาให้เปล่าหรือขายหรือขายในราคาต่ำ ก็ยอมรับเอาไปใช้ในที่ดินที่ส่วนหนึ่งของฟาร์ม แต่ใช้เทคนิควิธีปฏิบัติแบบเดิม ซึ่งเป็นการพยายามประหยัดต้นทุนการผลิต พวกที่ยอมรับเอาสิ่งที่เจ้าหน้าที่เกษตรนำมาให้ และปฏิบัติตามคำแนะนำตลอดกระบวนการมักจะเป็นผู้มีฐานะการเงินดีพอสมควร แต่ก่อนจะยอมรับมักจะต้องรอให้คนอื่น ๆ ทำมาก่อน จนเห็นว่าได้ผลดีหรือให้เจ้าหน้าที่เกษตรทดลองทำให้ดูในแปลงเพาะปลูกของตนเอง เห็นผลแล้วจึงยอมรับโดยมีเงื่อนไขว่าไม่เสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นมากนัก เพราะราคาผลผลิตมักไม่แน่นอน และมีแนวโน้มต่ำลงเสมอ

ปี ๒๕๑๔ สหัส นิลพันธุ์^๒ ศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยอมรับการใช้ปุ๋ยมาร์ล เพื่อปรับปรุงดินเปรี้ยวของเกษตรกรในตำบลศรีษะกระบือ

^๑ทศนิยม แก้วสว่าง, "การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความทันสมัยทางการเกษตร,"

(วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาเศรษฐกิจ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้าบทคัดย่อ.

^๒สหัส นิลพันธุ์, "ปัจจัยบางประการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยอมรับการใช้ปุ๋ยมาร์ล เพื่อปรับปรุงดินเปรี้ยวของเกษตรกรในตำบลศรีษะกระบือ อำเภอองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้าบทคัดย่อ.

อำเภองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก ทำการศึกษาจากหัวหน้าครอบครัวและประกอบอาชีพทำนา ปัจจัยที่ทำการศึกษ ได้แก่ อายุ การศึกษา ลักษณะการถือครองที่ดิน จำนวนที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูก แรงงานในครอบครัว รายได้ต่อปี การเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตร ผลการวิจัยพบว่า การเข้าที่ดินผู้อื่นทำนา เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ยอมรับการใช้ปุ๋ยมาร์ลช้ากว่าเกษตรกรผู้ที่มีดินเอง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า การยอมรับมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการศึกษาลักษณะการถือครองที่ดิน รายได้ต่อปี และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตร แต่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับอายุ และจำนวนที่ดินที่ใช้เพาะปลูก ส่วนจำนวนแรงงานในครอบครัวไม่พบว่ามี ความสัมพันธ์กับการยอมรับการเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกรและการไม่เป็นสมาชิกมีความแตกต่างกันในกระบวนการยอมรับการใช้ปุ๋ยมาร์ลของเกษตรกรโดยผู้ที่เป็นสมาชิก

ปี ๒๕๒๐ วีรวรรณ กาญจนรังสี^๑ ศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับข้าวพันธุ์ปรับปรุงใหม่ของเกษตรกร ในอำเภอบำชาง จังหวัดลพบุรี จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรที่ปลูกข้าวพันธุ์ใหม่มีจำนวนเพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองหรือพันธุ์ที่รัฐบาลเลิกส่งเสริมแล้ว เหตุผลที่ปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเพราะ ปลูกตามบรรพบุรุษที่เคยปลูกมานานแล้ว บริโภคอร่อย และได้รับคำแนะนำจากผู้อื่นตามลำดับ เกษตรกรส่วนใหญ่ทราบว่า มีพันธุ์ข้าวที่รัฐบาลส่งเสริมอยู่หลายพันธุ์ โดยได้รับความรู้จากเพื่อนบ้านมากที่สุด รองลงมาได้แก่ วิทยุ กำหนดินผู้ใหญบ้าน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรตามลำดับ

บุญธรรม คำพอ^๒ ในนี้เดียวกันคือปี ๒๕๒๐ ทำการศึกษาความแตกต่างระหว่างผู้ยอมรับกับผู้ไม่ยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ โดยทำการศึกษ เกษตรในเขต

^๑วีรวรรณ กาญจนรังสี, "ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับข้าวพันธุ์ปรับปรุงใหม่ของเกษตรกรในเขตตำบลมะกอก อำเภอบำชาง จังหวัดลพบุรี," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้าบทคัดย่อ.

^๒บุญธรรม คำพอ, "ความแตกต่างระหว่างผู้ยอมรับกับผู้ไม่ยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีในเขตโครงการมูลนิธิบูรณะชนบท," (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๒๐), หน้าบทคัดย่อ.

โครงการมูลนิธิบูรณะชนบท ตำบลโพนงาม อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ปัจจัยที่ทำการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่ได้รับการศึกษาสูงกว่าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ อ่านออกเขียนได้ดีมาก รับรู้ข่าวสารต่าง ๆ จากสื่อมวลชน และมีการติดต่อกับบุคคลต่าง ๆ มากกว่า จะมีการยอมรับวิทยาการเกษตรแผนใหม่มากกว่า เกษตรกรอื่นที่มีคุณสมบัติต่ำกว่า

ปี ๒๕๒๑ กองแผนงาน กรมวิชาการเกษตร^๑ ทำการศึกษา เรื่องความสนใจของชาวนาในการใช้วิทยาการแผนใหม่ โดยทำการศึกษาค้นคว้าจากการทำนาในฤดูนาปีของชาวนา ๑๐ จังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันตก และจากการทำนาในฤดูนาปรังของชาวนา ๔ จังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันตก สรุปผลว่า ปัจจัยทางสังคมซึ่งได้แก่ สภาพการถือครองที่ดิน อายุ การศึกษา การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม และการไปดูแปลงทดสอบเพิ่มผลผลิตข้าว มีความสัมพันธ์อย่างมากกับการใช้วิทยาการแผนใหม่ในการทำนา

นาง พันธมนาวิน และคณะ^๒ ศึกษาเรื่อง การยอมรับวิทยาการแผนใหม่กับแรงจูงใจไม่สัมฤทธิ์ ความกล้าเสี่ยง และความวิตกกังวลของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด ในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยปรากฏว่า แรงจูงใจไม่สัมฤทธิ์ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้เกี่ยวกับวิทยาการแผนใหม่ และการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการแผนใหม่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการยอมรับ ส่วนความกล้าเสี่ยงและความวิตกกังวลไม่พบว่ามีสัมพันธ์กับความรู้และการยอมรับวิทยาการแผนใหม่

^๑กรมวิชาการเกษตร, กองแผนงาน, ความสนใจของชาวนาในการใช้วิทยาการแผนใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานข่าวพาณิชย์, ๒๕๒๑), หน้า ๔๒-๕๑.

^๒นาง พันธมนาวิน, ริลาวัณย์ อรรถวิภาคไพศาลย์ และชัชวีร์ มนูญภัทรราชัย, "การยอมรับวิทยาการแผนใหม่กับแรงจูงใจไม่สัมฤทธิ์ ความกล้าเสี่ยง และความวิตกกังวลของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในอำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา", ข่าวสารเกษตรศาสตร์ ปีที่ ๒๓ เล่มที่ ๓ (มิถุนายน-กรกฎาคม ๒๕๒๑) หน้า ๓๐-๔๓.

ปี ๒๕๒๓ ยุพดี ชัยภักดิ์^๑ ศึกษาบทบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับผ้าฝ้ายพันธุ์ใหม่
ของสมาชิคนิคมสร้างตนเองลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๑. สื่อบุคคล มีบทบาทในการยอมรับมากที่สุด รองลงมาคือ สื่อการประชุม
สื่อมวลชน และสื่อการทำไร่อาริต ตามลำดับ
๒. ผู้ยอมรับทั้งเร็วและช้า มีการเปิดรับสื่อบุคคล มากกว่าสื่อมวลชน
๓. สื่อมวลชนที่เปิดรับได้ทั่วประเทศ มีบทบาทมากกว่าสื่อมวลชนท้องถิ่น
๔. การยอมรับเร็วและช้า ไม่มีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติด้านการศึกษา
ความเป็นผู้นำ ความเป็นคนทันสมัย การติดต่อสื่อสาร แต่มีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติทางด้าน
เศรษฐกิจ

ปี ๒๕๒๔ พรพิมล วรติลก^๒ ศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารที่มีผลต่อการ
ปลูกกาแฟของเกษตรกรในท้องที่กิ่งอำเภอยะโด๊ะ จังหวัดชุมพร ผลการศึกษา ปรากฏว่า

๑. การรับข่าวสารจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจมีผลต่อการ
ยอมรับแตกต่างกัน สื่อบุคคลมีผลมากที่สุด รองลงมาคือ สื่อเฉพาะกิจ ส่วนสื่อมวลชนไม่มีผล
ต่อการยอมรับเลย
๒. สถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา ความเป็นผู้นำ และการ
เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร มีผลต่อการยอมรับเร็วหรือช้า

^๑ยุพดี ชัยภักดิ์, "การศึกษาบทบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับผ้าฝ้ายพันธุ์ใหม่ของสมาชิคนิคมสร้างตนเองลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้าบทคัดย่อ.

^๒พรพิมล วรติลก, "พฤติกรรมการรับข่าวสารที่มีผลต่อการปลูกกาแฟของเกษตรกรอำเภอยะโด๊ะ จังหวัดชุมพร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้าบทคัดย่อ.

รัชราภรณ์ ตระกูลดิษฐ์^๑ ทำการศึกษาในปีเดียวกัน เกี่ยวกับเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติ เกี่ยวกับการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกร อำเภอร่มเกล้า จังหวัดสิงห์บุรี ผลการวิจัยพบว่า

๑. ทัศนคติการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเพศ อายุ แต่ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการอ่านออกเขียนได้ ฐานะทางเศรษฐกิจ และความเป็นเจ้าของที่ดิน

๒. ปัจจัยด้านการสื่อสาร มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติการยอมรับในระดับที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การฝึกอบรมมีความสัมพันธ์มากที่สุด รองลงมาได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม การมีประสบการณ์นอกสังคม การเปิดรับสื่อมวลชน และการพบปะพูดคุยกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง

๓. ปัจจัยด้านการกระทำทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวัง และการบังคับ จากการศึกษาพบว่า ความสามารถมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับทัศนคติการยอมรับ ส่วนปัจจัยอื่นไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับทัศนคติการยอมรับ

๔. เมื่อพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ แล้วพบว่า การฝึกอบรมเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดใน การอธิบาย ความแตกต่างของทัศนคติการยอมรับ รองลงมาได้แก่ อายุ ความสามารถ การบังคับ และการสนับสนุน ส่วนปัจจัยอื่น มีความสำคัญน้อยมาก

^๑รัชราภรณ์ ตระกูลดิษฐ์, "ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการยอมรับการทำนาหว่านน้ำตมแผนใหม่ของเกษตรกรอำเภอร่มเกล้า จังหวัดสิงห์บุรี," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาเกษตรศึกษาศาสตร์ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้าบทคัดย่อ.

ในปีเดียวกัน อิศาดาว ภัคดี^๑ ศึกษาบทบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับการเลี้ยง-
งูกุ้งก้ามกราม โดยทำการศึกษาจากสมาชิกโครงการส่งเสริมการเลี้ยงงูกุ้งก้ามกราม จังหวัด-
กาฬสินธุ์ พบว่า

๑. สื่อบุคคล มีบทบาทมากที่สุด ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการตัดสินใจ
เกี่ยวกับการเลี้ยงงูกุ้งก้ามกราม คือ การให้ความรู้แก่สมาชิก การชักจูงใจ การตัดสินใจยอมรับ
การเลี้ยงงูกุ้งก้ามกราม และการยืนยันการตัดสินใจ

๒. ผู้ที่ยอมรับเร็วและช้า มีความแตกต่างกันในปัจจัยต่าง ๆ คือ สถานภาพทาง-
เศรษฐกิจและสังคม ความเป็นผู้นำ ความทันสมัย

๓. ผู้ที่ยอมรับเร็วมีความถี่ในการเปิดรับสื่อมวลชนมากกว่าสื่อบุคคล ส่วนผู้รับช้า
มีความถี่ในการเปิดรับสื่อบุคคลมากกว่าสื่อมวลชน

สุนนา นาคพงศ์^๒ ทำการศึกษาในปีเดียวกัน ในเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับ
การตัดสินใจเข้าร่วมกลุ่มโครงการกองทุนยาประจำหมู่บ้าน โดยศึกษาจากกลุ่มผู้เป็นสมาชิกและ
ไม่เป็นสมาชิกโครงการกองทุนยา ในท้องที่ตำบลลาดกระดัง อำเภอสนามชัย เขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
สรุปผลการศึกษาได้ว่า

๑. ปัจจัยด้านการสื่อสารระหว่างบุคคล พบว่า ปัจจัยด้านแหล่งสาร ความน่า-
เชื่อถือของผู้ส่งสาร ความง่ายของสาร ทิศทางการสื่อสาร ลักษณะการรับสาร และความ-
บ่อยครั้งในการสื่อสาร มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ

^๑ อิศาดาว ภัคดี, "บทบาทของสื่อที่มีต่อการยอมรับการเลี้ยงงูกุ้งก้ามกรามของสมาชิก
โครงการส่งเสริมการเลี้ยงงูกุ้งก้ามกรามของ เกษตรกรจังหวัดกาฬสินธุ์," (วิทยานิพนธ์ปริญา-
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๔), หน้าบทคัดย่อ.

^๒ สุนนา นาคพงศ์, "ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ เข้าร่วมกลุ่มโครงการ
กองทุนยาประจำหมู่บ้าน ตำบลลาดกระดัง อำเภอสนามชัย เขต จังหวัดฉะเชิงเทรา,"
(วิทยานิพนธ์ปริญามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตร ภาควิชาการประชาสัมพันธ์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้าบทคัดย่อ.

๒. ปัจจัยด้านกลุ่มเหตุผล ซึ่งเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล ซึ่งได้แก่ เป้าหมาย ความเชื่อ ค่านิยม นิสัย และขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อผูกมัด โอกาส ความคาดหวัง และความสามารถ มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจ

ปี ๒๕๒๕ วัลภา อยู่ทอง^๑ ทำการศึกษา การยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกร รายได้น้อยของจังหวัดลำปางและสกลนคร โดยเน้นหนักถึงต้นตอที่เป็นวิฤตและสิ่งพิมพ์ สรุปผลการวิจัยได้ว่า กลุ่มผู้ยอมรับเทคโนโลยีที่ใช้บริการสื่อมวลชน จะมีการใช้วิฤตมากที่สุด รองลงมาเป็นการใช้สิ่งพิมพ์ ซึ่งใช้เอกสารคำแนะนำเรื่องการเกษตรมากที่สุด รองลงมาคือ บทความเกษตรทางหนังสือพิมพ์ ส่วนโทรทัศน์ใช้น้อยที่สุด

สำหรับการวิจัยในต่างประเทศ มีการศึกษาด้านการเผยแพร่และการยอมรับ วิทยาการใหม่ ๆ กันอย่างกว้างขวาง ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ และในการวิจัยทั้งหลายวิทยาการใหม่ ๆ ทางการเกษตรเป็นเรื่องที่มีการศึกษาไว้มากที่สุด ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

Fliegel และคณะ^๒ ทำการศึกษาถึงวิทยาการใหม่ ๆ ทางการเกษตรในหมู่บ้านต่าง ๆ ของอินเดีย โดยวัดจากความสำเร็จและล้มเหลวของโครงการพัฒนาชุมชน พบว่า ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ ทางการเกษตร ได้แก่ การติดต่อกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง การติดต่อสื่อสาร การเปิดรับสื่อมวลชนบ่อยครั้ง และคุณลักษณะ

^๑วัลภา อยู่ทอง, "การยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรรายได้น้อยของจังหวัดลำปางและสกลนคร : เน้นหนักต้นตอที่เป็นวิฤตและสิ่งพิมพ์," (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๖-๓๘.

^๒Frederick C. Fliegel and others, Agricultural Innovations in Indian Villages (Hyderabad : National Institute of Community Development, 1969), p.26.

ของการเป็นผู้นำ Singh^๑ ศึกษาถึงการยอมรับปุ๋ยในโตรเจนของเกษตรกรในรัฐอุตร-
ประเทศของอินเดีย พบว่า ตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการยอมรับปุ๋ยในโตรเจนคือ รายได้ ขนาด-
ของที่ดิน ฐานะทางเศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมในสังคม ส่วนปัจจัยด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องคือ การเดินทางเข้าเมือง การสื่อสารระหว่างบุคคล การเปิดรับสื่อต่าง ๆ ปัจจัยเหล่านี้
ล้วนมีความสัมพันธ์กับการยอมรับทั้งสิ้น

Jerald J. Feasters^๒ ศึกษาถึงการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ ทางการ
เกษตรในฮอนดูรัส สรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับได้แก่ อายุ การศึกษา
ระดับการครองชีพ การติดต่อกับหน่วยงานของรัฐ และความคาดหวังในอนาคต

Rogers และ Meynen^๓ วิจัยถึงความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแพร่วิทยาการ
ใหม่ ๆ ในประเทศโคลอมเบีย และได้ค้นพบว่า ในการเผยแพร่นั้น สื่อบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญ
ที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม

^๑Raghubar Singh, "Adoption of Nitrogenous Fertilizers as Related to Selected Factors and Use of Information Source in Adoption Process" Unpublished Ph.D. Thesis, (Ithaca, N.Y. : Cornell University, 1967) cited by Surapol Kanchanachitra, "Factors Related to Community Development in Thai Villages" (Ph.D. Thesis, Graduate School, Cornell University, 1967), p.36.

^๒Jerald J. Feasters, "Measurement and Determinants of Innovativeness among Primitive Agriculturists" Rural Sociology, Vol.33 (September 1968), pp.339-348.

^๓Everett M. Rogers and Wicky L. Meynen, "Communication Sources for 2, 4-D Weed Spray Among Columbian Peasants", Rural Social, 30 pp.213-219. cited by Gardner Lindzey and Elliot Aronson, The Handbook of Social Psychology, Vol.3 (Massachusetts : Addison-Wesley Publishing Company, 1969), p.234.

ในประเทศฟิลิปปินส์ Cycip C. Felicided^๑ ศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการยอมรับวิทยาการใหม่ ๆ ง่ายขึ้น และพบว่า ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ การอ่านออกเขียนได้ ความบ่อยครั้งในการเปิดรับสื่อมวลชน การเยี่ยมบ้าน และการเป็นสมาชิกกลุ่ม

Sajogyo และ Collier^๒ ศึกษาถึงการยอมรับข่าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูงของเกษตรกรในเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย พบว่า จำนวนที่นาและรายได้สุทธิจากไร่นา มีความสัมพันธ์ในทางเดียวกันกับการยอมรับข่าวพันธุ์ใหม่

ในประเทศมาเลเซีย วรวิทย์ วิทยาพิมาน^๓ ศึกษาถึงการยอมรับวิทยาการแผนใหม่ของชาวสวนยางกลุ่มหนึ่ง ปรากฏว่า เกษตรกรที่ยอมรับจะเป็นพวกที่มีอายุน้อย การศึกษาดี รายได้สูง มีบุตรศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยม และเป็นสมาชิกของหน่วยงานในท้องถิ่น

Marc U. Porat^๔ ทำการวิจัยเรื่อง "The Information Economy" ในสหรัฐอเมริกา รายได้ประชากรชาติที่เพิ่มขึ้นนั้น มีสาเหตุมาจาก ๒ ส่วน คือ ส่วนหนึ่งเป็น

^๑Sycip C. Felicided, Factors Related to Acceptance of Rejection of Innovation in Espirite Social Foundation of Communication Development (R.M. Cercia Publishing, House Manila, 1964), pp.592-601.

^๒Sajogyo and William L. Collier, Technical Change in Asian Agriculture (Canberra : Australian National University Press, 1973), pp.104-105.

^๓Woravit Withayapiman, "Factors Associated with the Adoption of Agricultural Practices by Rubber Farmers Village of Paya Luas, District of Kuala Kran, Pahang, Malaysia, 1967" (Unpublished Master's thesis, Louisiana State University, 1971), p.55.

^๔Marc U. Porat, "The Information Economy", (Unpublished Doctoral Dissertation, Institute for Communication Research, Stanford University, 1976), pp.4-11.

อิทธิพลของข้าวสาร และอีกส่วนหนึ่งเป็นอิทธิพลของขบวนการผลิตในธุรกิจต่าง ๆ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่าข้าวสารเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจ ซึ่งข้าวสารและเศรษฐกิจนั้น เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ค่าใช้จ่ายในด้านข้าวสารมีความสำคัญต่อระบบการผลิต เป็นต้น- ทุนที่มีแนวโน้มจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ และในราคาลินค้าบางอย่าง ประชาชนต้องจ่ายค่าใช้จ่ายใน ด้านข้าวสารเกือบครึ่งหนึ่งของราคาลินค้าอื่น

เมื่อรวมความแนวความคิด ทฤษฎีที่สำคัญในการศึกษา และผลงานการวิจัยที่ เกี่ยวข้องมาทำการศึกษาวเคราะห์แล้ว ทำให้สามารถกำหนดตัวแปรหรือปัจจัยที่เหมาะสม ที่ใช้สำหรับศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้าวสารด้านการเกษตรกับผลผลิตข้าว ต่อไร่ของชาวนาในเขตชลประทาน อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี" ได้โดยแสดงเป็นแผน ภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔ แสดงตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

